

Ivan Jović

ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA RADNIH ORGANIZACIJA UDRUŽENOG RADA MATERIJALNE PROIZVODNJE

Donošenjem Zakona o zaštiti kulturnih dobara, od strane Skupštine Socijalističke Republike Srbije, 1977. godine, pokrenut je niz kulturnih institucija u saradnju sa organizacijama udruženog rada materijalne proizvodnje. Muzeji, istorijski arhivi, biblioteke i zavodi za zaštitu spomenika kulture, kao organizacije udruženog rada zaštite kulturnih dobara, dobile su i veliko i novo područje stručnog angažovanja, u mnogim oblastima udruženog rada. Zakon o zaštiti kulturnih dobara obavezao je i organizacije udruženog rada materijalne proizvodnje na poštovanje i zaštitu kulturnog nasleđa koje nastaje i ostaje u njihovom posedu. 1) Znači, u postupku zaštite kulturnih dobara, jedni su upućeni na druge u neizbežnom samoupravnom toku.

Pre nego što je Zakon o zaštiti kulturnih dobara stupio na snagu, oblast zaštite tzv. "spomenika kulture" bila je regulisana mnoštvom zakonskih propisa. 2) Međutim, novi Zakon, objedinjujući sve ranije propise zaštite u zajednički kodeks, postao je višestruko značajan i dobija daleko širi pristup, jer je donet neposredno posle ZAKONA O UDRUŽENOM RADU. Ono što je za sadašnje organizacije zaštite značajno, ranija privredna preduzeća, transformišu se u osnovne radne i složene organizacije udruženog rada, a to znači, da i područje buduće zaštite kulturnih dobara dobija, prostornó i sadržajno, nove dimenzije.

Stupanjem na snagu ZAKONA O UDRUŽENOM RADU, muzeji, zavodi i arhivi, kao organizacije udruženog rada zaštite, uspostavljaju novi vid razmene rada, posebno, preko interesnih zajednica, i neposredno, u direktnom kontaktu sa radnim organizacijama materijalne proizvodnje. Ali, početne forme ove saradnje nisu ni malo lake a karakteristična su lutanja, razmišljanja u iznalaženju zajedničkog interesa u dohodovno povezivanju kulture i privrede.

Na stručnim skupovima muzejskih radnika čulo se i mišljenje da je Zakon o zaštiti kulturnih dobara zakasnio i da su posledice njegovog zakašnjenja veliki broj nerazrešenih vitalnih problema naših muzeja, da se oni razvijaju stihijski i bez regulative. 3) Verujemo u opravdanost ovakvih gledišta. Međutim, Zakon o zaštiti kulturnih dobara je prisutan u praktičnom životu a iskustva u njegovoj primeni su ipak ohrabrujuća.

U našem društvu, samoupravni dogovori organizacija udruženog rada u oblasti zaštite umetničko-istorijskih dela i radnih organizacija udruženog rada materijalne proizvodnje, predstavljaju realnost i jedinu alternativu savremenog života. Veliki je korak učinjen u samoupravnom preobražaju organizacija zaštite i formiranju samoupravnih asocijacija, Zajednice muzeja i biblioteka, Zajednice zavoda za zaštitu spomenika kulture i Zajednice arhiva Srbije.

Zajednički koncept i realno osmišljeni program orga-

nizacije zaštite, nema razloga da udruženi rad ne prihvati, utoliko pre, ako im je zajednički cilj brže samoupravno sporazumevanje u oblasti slobodne razmene rada.

1. - ZNAČAJ ISTORIJSKO ETNOGRAFSKIH ISTRAŽIVANJA U
POLJOPRIVREDNO INDUSTRIJSKIM KOMBINATIMA I
DRUGIM ORGANIZACIJAMA UDRUŽENOG RADA MATERIJALNE
PROIZVODNJE

Intenzivniji rad na zaštiti spomenika kulture u poljoprivredno industrijskim organizacijama udruženog rada, u većim gradovima Srbije, započinje u drugoj polovini 1977. godine, kada je i stupio na snagu Zakon o zaštiti kulturnih dobara. Pre toga, malo je istraživani istorijsko etnografski razvoj poljoprivrede u Srbiji. Činjenica, da je poljoprivreda naše Republike u periodu od tri decenije doživljavala velike promene u toku društveno-političkih i ekonomskih zbivanja u našoj zemlji, ozbiljni su razlozi za nedostatak takvih studija. Naročito je društveni sektor doživljavao velike organizacione promene. Za istoričare poljoprivrede to će biti zahvalno područje istraživanja, počev od agrarne reforme i zemljoradničkog zadrugarstva, pa u daljem razvoju čitave društveno-ekonomske zajednice stvaranje državnih poljoprivrednih dobara-krupnih gazdinstava socijalističkog tipa, kooperacije, kao obliku proizvodne saradnje između individualnih poljoprivrednih proizvođača i socijalističkih organizacija, zatim postepene industrijalizacije poljoprivredne proizvodnje u poljoprivrednim kombinatima, do osnovnih radnih i složenih poljoprivredno industrijskih organizacija udruženog rada.

1. - Zaštita istorijske dokumentacije
radnih organizacija

Nagle organizacione promene nose uvek kao posledicu nedovoljnu zaštićenost kulturnih dobara, naročito arhivske građe. Istorijski arhivi Republike Srbije ulažu velike napore da zaštite dokumentaciju trajne kulturno istorijske vrednosti, koja je naročito u poljoprivrednim organizacijama udruženog rada u veoma kritičnom stanju.

Istorijski arhivi su za razliku od ostalih organizacija zaštite (muzeja, zavoda, biblioteka) nastavili sa kontinuitetom zaštite arhivske građe kao kulturnog dobra, strožijom primenom novog Zakona o zaštiti kulturnih dobara u organizacijama udruženog rada materijalne proizvodnje. Tako su npr. stručnjaci Istoriskog arhiva Beograda, sprovodeći intencije novog Zakona, zaključili samoupravne sporazume sa većim brojem radnih organizacija na teritoriji Beograda, pružajući im neprekidnu stručnu pomoć na sređivanju, izdvajanju i izlučivanju arhivske građe, kao i zaštiti dokumentacije trajne kulturno istorijske vrednosti.

Sadašnji Zakon o zaštiti kulturnih dobara predviđa dosta oštre sankcije, i za odgovorna lica, i za radnu ili osnovnu organizaciju udruženog rada. 4) Prema tome, arhivski radnici i istorijski arhivi sprovode u praksi sve odredbe novog Zakona koji štiti arhivsku građu kao kulturno dobro od interesa za društveno

političku istoriju naše zemlje. Na taj način, neki istorijski arhivi, kao organizacije zaštite, putem samoupravnih dogovora, ostvaruju i trajnu saradnju sa radnim organizacijama udruženog rada materijalne proizvodnje.

2. - Uloga muzeja u zaštiti kulturnih dobara radnih organizacija

Ovaj primer saradnje istorijskih arhiva je dosta inostruktivan i za muzejske stručnjake, kao organe zaštite kulturnih dobara. Ali, arhivska dokumentacija nije i jedino kulturno dobro koje Zakon štiti u udruženom radu. Naime, radne organizacije širom Srbije, otkupljuju ili dobijaju na poklon veći broj umetničkih dela, skulptura, reljefa, sitne plastike, slika, tapiserija, grnčarije, itd. a to su često umetnička dela različite istorijske i materijalne vrednosti. Ima primera da se u poslovnim prostorijama organizacija udruženog rada nalaze i stariji primerci umetničkog nameštaja, koji su na razne načine dospeli u vlasništvo osnovnih organizacija, kao nasleđeni inventar iz ranijih vremena. Zavodi za zaštitu i muzeji najčešće nemaju uvida o vrsti, broju, vrednosti, niti o stanju ugroženosti ovih umetničkih dela koja se vode, ili ne vode u inventaru radnih organizacija. Neki od ovih umetničkih objekata vremenom se nestručno otpisuju od strane internih komisija radnih organizacija, i danas se nalaze, bez zaštite, najčešće u sporednim prostorijama, prepušteni sudbini! Radne organizacije nemaju posebne registre kulturnih dobara, a i kada bi ih uveli, potrebna im je stručna pomoć muzejskih radnika, da bi se pokretna i nepokretna kulturna dobra vrednovala i deskriptivno uvela u registre kulturnih dobara radnih organizacija. U manjim i većim gradovima Srbije, naročito Vojvodine, nalazimo kulturna dobra u napuštenim privrednim zgradama radnih organizacija, odbačena, oštećena i bez ičije zaštite. Stručnjaci neće za njih nikada saznati ako i sami konačno ne krenu u obilazak privrednih objekata. Danas, naši arheolozi dobijaju prilična materijalna sredstva da bi vršili iskopavanja nekadašnjih kultura. Mi posmatramo kulturna dobra budućnosti na površini zemlje, ispred nas, i ne preduzimamo ništa. Neshvatljiv nemar sadašnjeg vremena!

Stručnjaci Zavoda za zaštitu spomenika kulture kao i kustosi muzeja, etnolozi i istoričari umetnosti trebalo bi da se zamisle nad sudbinom kulturnih dobara radnih organizacija. Uostalom, Zakon utvrđuje sistem "kompleksne zaštite svih vrsta kulturnih dobara" 5) To je za navedene organe zaštite obaveza prema kulturnim dobrima koja se nalaze u enterijerima i eksterijerima radnih organizacija udruženog rada materijalne proizvodnje. To se jedino ne odnosi na one radne organizacije, koje u svom sastavu imaju formirane muzejske zbirke i stručnjake, kojima je zaštita svih vrsta kulturnih dobara odnosne organizacije i prevashodna obaveza. Kontrola o stanju očuvanosti ili ugroženosti pojedinih umetničkih dela, njihovom vrednovanju i uvođenju u stručne registre (inventare), bila bi osnov za jednu vrstu trajne saradnje organizacija zaštite i organizacija udruženog rada materijalne proizvodnje. A ona zahteva timski rad stručnjaka zaštite i zbog različitih vrsti kulturnih dobara.

Došao je trenutak i za ozbiljne i zajedničke akcije organa zaštite kulturnih dobara, arhiva, zavoda, muzeja i biblioteka. Međusobni samoupravni sporazumi o zajedničkom radu na zaštiti kulturnih dobara postoji neophodnost. Ove organizacije zaštite morale bi da raščiste međusobne nesuglasice oko kompetencija u toku buduće sardnje sa udruženim radom. Naročito je važba spona istoričara-arhivista istorijskih arhiva-zavičajnih muzeja i zavoda sa zaštitu, na području izmene informacija o kulturnim dobrima na zajedničkom terenu. Jer, arhivski stručnjaci u toku obilaska radnih i sporednih prostora organizacija udruženog rada, imaju uvida i stanje kulturnih dobara, koje interesuje i druge stručnjake zaštite. Možda bi formiranje zajedničkih stručnih ekipa (istoričara, etnologa, istoričara umetnosti, bibliotekara) doprinelo uspostavljanju tesnijih oblika saradnje sa udruženim radom. Pošto Zakon štiti kompleksna kulturna dobra u društvenom socijalističkom sektoru, obaveza je stručnjaka da se što pre organizuju radi efikasnije zaštite kulturnog nasleđa udruženog rada na području Srbije.

3. - Pitanje zaštite industrijske tehnike i tehnologije kao kulturnog dobra u radnim organizacijama udruženog rada materijalne proizvodnje

Na savetovanju o problemima zaštite etnoloških spomenika koja je održana još 1960. godine u Čačku, u referatu etnologa Nadežde Pešić, ukazano je na sporost službe zaštite, nejednostavnost stava prema vrstama spomenika koje zaslužuju zaštitu, nedovoljno poznavanje etnoloških spomenika kao i jednostranost njihovog posmatranja, a oni su izraz i produkt najraznovrsnijih delatnosti materijalne i duhovne kulture čoveka i društva određenog vremena. Zato su u etnološke spomenike ubrajani "samo oni pokretni i nepokretni objekti koji imaju estetsku vrednost ili zbog toga što predstavljaju neku retkost ili starinu. Kriterijum za ocenjivanje ovih spomenika danas je postao širi. Uzimaju se u obzir i druge, do sada zanemarivane vrednosti, koje su proizašle u prvom redu iz funkcije i uloge koje je jedan objekat imao u vremenu kada je nastao. Otkrivanje i uvažavanje takvih vrednosti istovremeno znači i utvrđivanje autentičnih podataka i dokumenata o životu, o načinu i uslovima života i stepenu društveno ekonomskog razvika čoveka, odnosno zajednice koja je takve predmete stvarala". 6) Ova zapažanja su u 1980. godini ne samo aktuelna, već smatramo da se mogu primeniti i na starije forme industrijske tehnologije radnih organizacija.

Privredne organizacije nedovoljno poznaju etnografski značaj starije tehnologije. Ona za njih ima pretežno upotrebnu vrednost i posle zvaničnog otpisa, neminovno odlazi u otpad. Etnolozi, koji se bave istraživanjem materijalne kulture, interesuje se uglavnom za narodnu tehnologiju, smatrajući verovatno, da to, što se tek juče, a pogotovu danas događa, nema još istorijsko etnografskog značaja. I zbog neprekidnih tehničkih pronalazaka ovog veka, tehnološke inovacije u proizvodnim programima naše privrede, veoma brzo postaju istorija. U privrednim organizacijama udruženog rada predmeti značajni za nacionalnu etnografiju, neverovatno brzo

nestaju. Znači, nepoznavanje etnografske i istorijske vrednosti tehnologije u privredi i ravnodušnost organizacija zaštite, dovode do nestajanja vrednih i često nenadoknadivih primeraka, što predstavlja trajni gubitak za buduće muzeološke rekonstrukcije razvoja mnogih grana privrede.

Trogodišnje iskustvo u primeni Zakona o zaštiti kulturnih dobara pokazuje danas nedovoljno shvatanje širine ovog kodeksa zaštite, a manje njegovu nedorečenost. Jer, osim upozorenja koje je Istorijski muzej Srbije uputio radnim organizacijama udruženog rada još 1978. godine, da povedu više brige o predmetima i orudima za proizvodnju i ne dozvole njihovo odnošenje u preduzeće "Otpad", apelujući na saradnju sa stručnjacima muzeja u pogledu zaštite kulturnih dobara radne organizacije 7), nije nam poznato da je privrednim organizacijama predočeno od bilo koje još organizacije zaštite, da se privredna tehnologija nesme uništavati.

Današnji Zakon utvrđuje efikasan sistem zaštite SVIH KULTURNIH DOBARA, pa čak nedvosmisleno omogućuje muzejima organizaciju zaštite kulturnih dobara pružajući im "pravo aktivne legitimacije u pogledu mera zaštite". 8) Po svemu sudeći, muzejski stručnjaci a pre svega etnolozi trebalo bi, na terenu, u udruženom radu, da budu inicijatori zaštite kulturne baštine osnovnih i radnih organizacija. Zakon o zaštiti kulturnih dobara predviđa i "kulturalna dobra koja uživaju prethodnu zaštitu" 9) i za koja se može naknadno utvrđivati da li su od posebnog značaja za kulturu i istoriju. Možda je u našem slučaju, u pitanju upravo stara industrijska tehnologija?

Istorijski muzej Srbije i Etnografski muzej iz Beograda, možda su jedine organizacije zaštite u okviru naše Republike, koje pružaju primer kako treba vrednovati staru privrednu tehnologiju našeg veka. Stručnjaci Istorijskog muzeja čine velike napore da u Beogradu zaštite za etnografiju, veoma interesantne privredne objekte, kao što su: stari mlin na Senjaku, "Bajlonova pivara", stara fabrika hartije "Vapa", "Markarnica" 10) itd. Istorijski muzej Srbije produžuje hronološki svoju pažnju i na privredne objekte i tehnologiju iz druge polovine ovog veka, odnosno savremenog socijalističkog perioda. Upravo su aktuelne pripreme izložbe "Privreda Srbije 1944 - 1950.". Za tematsku postavku ove izložbe stručnjaci Muzeja žele da prikupe od privrednih organizacija različite predmete proizvodnje, kao na primer: oruđa za rad, mašine i alate iz svih oblasti privrede, dokumenta, fotografije, lične predmete istaknutih radnika (udarnika, racionalizatora, novatora), znamenja preduzeća i pojedinaca, udarničke karte, značke, legitimacije i dr. 11)

Poslednja tematska izložba Etnografskog muzeja Srbije ukazuje da i ovaj Muzej čini određene napore u pogledu zaštite starije industrijske tehnologije poljoprivrednih organizacija iz Beograda. Izložbu "Tradicionalni sudovi za mleko i mlečne proizvode i industrijska proizvodnja mleka" Muzej je organizovao sa Poljoprivrednim kombinatom "Beograd", u junu ove godine. Ova izložba na izvestan način opominje etnologe, koliko su zakasnili da na vreme zaštite industrijsku tehnologiju u mlekarstvu, iz perio-

da pedesetih godina. Predmeti brzo nestaju, jer su promene u proizvodnji veoma česte u poslednjih trideset godina, naročito u Poljoprivrednom kombinatu "Beograd". Za ovu izložbu i etnolozi i tehnolozi jedva su uspeali da prikupe i izlože samo tri objekta iz nekadašnje prve industrijske mlekare u Beogradu. Etnološko društvo Srbije i Etnografski muzej, nastojeće da u sledećim godinama organizuju tematske izložbe iz različitih grana poljoprivrede: stovarstva, stočarstva, vinogradarstva, itd. po mogućstvu, zajedno sa organizacijama udruženog rada poljoprivredne proizvodnje. One će ubrzo pokazati u kojoj meri krenimo sa zaštitom ranije industrijske tehnologije. Postoji uverenje naših stručnjaka-tehnologa iz privrednih organizacija, da je za razliku od Beograda, u unutrašnjosti Srbije, u manjim poljoprivrednim kombinatima relativno bolje sačuvana starija industrijska tehnologija. Koliko je ovo tačno, ne zna se, pokazalo se u toku budućih etnoloških istraživanja.

4. - Timski rad stručnjaka organizacija zaštite u budućoj saradnji sa udruženim radom materijalne proizvodnje

Budući timski rad stručnjaka organizacija zaštite u saradnji sa udruženim radom materijalne proizvodnje, videli smo, ne može biti uspešan ako se ne ostvaruje u korak sa stručnjacima iz organizacija udruženog rada, različitih profila stručnosti, zavisno od karaktera radne organizacije.

Kada se govori o saradnji sa poljoprivrednim organizacijama udruženog rada, mislimo da je veoma bitno ostvariti zajedničku saradnju sa stručnjacima poljoprivrednih struka, inženjerima tehnologije i šumarstva, agronomima, agroekonomistima, itd. Ovo je posebno značajno za etnologe i oblašć njihovih savršanih angažovanja, a to je zaštita spomenika poljoprivrednog graditeljstva u organizacijama udruženog rada poljoprivredno industrijskih kombinata u Srbiji.

U okviru nekadašnjih poljoprivrednih gazdinstava - danas osnovnih organizacija udruženog rada poljoprivredno industrijskih kombinata, koriste se mnogi objekti poljoprivrednog graditeljstva iz vremena nastajanja ovih organizacija, od 1945. godine, pa dalje. Neki od ovih ekonomskih objekata vremenom su napušteni a danas se nalaze u trošnom stanju i nezaštićeni. Njihova nekadašnja funkcija nije zaboravljena među starijim poljoprivrednim radnicima.

Stručnjaci Zavoda za zaštitu spomenika kulture Srbije a i regionalnih zavoda čine određene napore da zaštite pojedine privredne objekte narodnog graditeljstva i u njima sačuvane oblike stare tehnologije, kao npr. vodenice, valjavice, pivnice, podrume itd.

Verujemo da i napušteni privredni objekti stare arhitekture, kao prvobitni industrijski pogoni, mlinovi, ambari, koševi itd. u krugu poljoprivrednih osnovnih organizacija udruženog rada mogu biti predmet pažnje etnologa iz organizacija zaštite, muzeja i zavoda. Ovo utoliko pre, što bi se na buduću zaštitu o-

vih poljoprivrednih objekata ranijeg graditeljstva odnosili i Zaključci Skupštine Socijalističke Republike Srbije iz 1978. godine, o proučavanju, zaštiti i korišćenju spomenika narodnog graditeljstva i drugih etnografskih dobara u Socijalističkoj Republici Srbiji. 12)

II. - ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA U SLOŽENOJ ORGANIZACIJI UDRUŽENOG RADA "POLJOPRIVREDNI KOMBINAT "BEOGRAD"

Među poljoprivredno industrijskim kombinatima u Srbiji, Poljoprivredni kombinat "Beograd" je p r v i u toku 1977. godine započeo ozbiljnije pripreme za formiranje MUZEJA POLJOPRIVREDNOG KOMBINATA "BEOGRAD", u Pančevačkom ritu. Predviđa se da Muzej stalnim izlozbanama pokaže razvojni put i savremena dostignuća ove složene organizacije udruženog rada. U posleratnoj istoriji Beograda, Poljoprivredni kombinat "Beograd" simbolično označava smeli poduhvat socijalističkog graditeljstva. Entuzijazmom graditelja, u vekovnim rijskim baruštinama i šikarama, stvaran je tokom TRIDESET I PET GODINA, jedan od najmodernijih i najvećih kombinata jugoslovenske prehrambene industrije. Uspomene na stvaralaštvo generacija, neimara socijalističke epohe, kao i sve faze razvoja Poljoprivrednog kombinata "Beograd", neophodno je sačuvati za istoriju i naše kulturno naselje.

Početne organizacione forme rada na osnivanju budućeg muzeja učinjene su u 1977. godini. Institut za naučna istraživanja "FKB - AGROEKONOMIK" pokrenuo je inicijativu za izradu muzeološkog projekta kojim je predviđena kompleksna zaštita kulturnih dobara Složene organizacije FK "Beograd", i to: arhivske građe trajne kulturno istorijske vrednosti (zbirka arhivalija), foto i filmske dokumentacije (fototeka i filmoteka), novinskih isečaka, članaka i drugih napisa (hemeroteka), primeraka izdavačke delatnosti i retnih knjiga (biblioteka), dokumentacije organa upravljanja i protokola, umetničkih predmeta i likovnog stvaralaštva kao i dela primenjene umetnosti i dizajna (umetnička zbirka), objekti stare poljoprivredne tehnologije i mehanizacije, objekti stare poljoprivredne arhitekture i drugi predmeti iz kulturno istorijskog inventara FK "Beograd".

Zakon o zaštiti kulturnih dobara SR Srbije iz 1977. godine, poslužio je kao osnov za donošenje internih odluka o poćecima zaštite kulturnih dobara u Poljoprivrednom kombinatu "Beograd". Samoupravnim sporazumom o udruživanju radnih organizacija u SLOŽENU ORGANIZACIJU POLJOPRIVREDNI KOMBINAT "BEOGRAD", zaključenim 1978. godine, radnici udruženih osnovnih i radnih organizacija predvideli su u okviru Radne zajednice SCUR FK "Beograd" koordiniranje i obavljanje poslova na zaštiti kulturnih dobara u okviru FK "Beograd". Iste godine, u SCUR FK "Beograd" započinje organizovani rad na sprovođenju zaštite pokretnih dobara, istorijske dokumentacije trajne vrednosti i foto-filmske građe. Sa Istorijskim arhivom Beograda, kao i istorijskim arhivima u desetak gradova Srbije, započinje i produžuje u 1979. i 1980. godini, dugogodišnje saradnje na zaštiti arhivske građe radnih i osnovnih organizacija: komisijski obilazak svih službenih prostorija i arhivskih

depoa, zapisnički pregledi o stanju arhivske građe i registraturskog materijala, zaštita ugrožene dokumentacije, izdvajanje građe trajne kulturno istorijske vrednosti, organizovanje internih komisija, rad stručnih lica na izlučivanju građe čiji su rokovi istekli, formiranje novih arhivskih depoa, instrukcije odgovornim radnicima-arhivarima radnih organizacija, prikupljanje i sređivanje dokumentacije organa upravljanja, priprema za istraživački rad. Od ukupno 40 radnih, 188 osnovnih organizacija udruženog rada i 30 radnih zajednica SCUR PK "Beograd" napred navedeni poslovi na zaštiti arhivske građe obavljaju se u različitim fazama, zavisno od njene očuvanosti i vrste smeštaja. U svakom slučaju, to je dugotrajan posao i trajeće nekoliko godina.

U isto vreme započinje rad na evidenciji filmske arhivske građe o Poljoprivrednom kombinatu "Beograd" u sredstvima javnog informisanja i odeljenjima za dokumentaciju filmskih preduzeća iz Beograda, kao i sistematizacija filmske arhivske građe i priprema za istraživački rad. Organizuje se i prikupljanje fotografskog istorijskog materijala radi formiranja fototeke. Vršiti se i prikupljanje građe za hemeroteku. Prate se i prikupljaju i sva važnija javna priznanja PK "Beograd" u periodu 1950 - 1980. god. Stavlja se pod zaštitu najvažnija štamparsko izdavačka delatnost od 1946. godine, pa dalje, zapisnici o radu organa upravljanja i ostala pravna dokumenta, planovi rada i godišnji izveštaji o radu. Vršiti se pripreme za obilazak i snimanje razgovora sa najstarijim živim radnicima u cilju stvaranja memorijalne građe.

Izložbena aktivnost i srednjoročni program rada

Tokom 1979. i 1980. godine organizuje se učešće PK "Beograd" na više javnih izložbi Istorijskog arhiva Beograda i beogradskih muzeja, posvećenih proslavama raznih istorijskih jubilarnih datuma a pripremaju se i proslave jubileja Složene i pojedinih radnih organizacija udruženih u PK "Beograd". Ostvaruje se i saradnja sa Etnološkim društvom Srbije i Etnografskim muzejom u Beogradu. U maju ove godine, zajednički se organizuje tematska postavka Etnografskog muzeja Srbije: "Tradicionalni sudovi za mleko i mlečne proizvode i industrijska proizvodnja mleka". Ova izložba je od značaja za PK "Beograd" i zbog započete zaštite nekadašnjih oblika tehnologije u industriji mlekarstva PK "Beograd", korišćenih u prvim godinama razvoja industrije mleka, u najstarijoj mlekari PK "Beograd", u Pančevačkom ritu.

Pripremaju se i stručni projekti "istorijskih salona" nove fabrike smrznute hrane u gradnji, Radne organizacije "Frikom", u Pančevačkom ritu, kao i Radne organizacije, Industrije šećera i vrenja "Dimitrije Tucović", nove fabrike u gradnji. Realizacija ovih projekata očekuje se u 1981. odnosno 1982. godini. U srednjoročnom programu rada na daljoj zaštiti muzeoloških objekata unutar Kombinata, razmišlja se o postavljanju manje muzejske zbirke Industrije mleka "Imlek", odnosno najstarije tehnologije iz prve mlekare sa Glogonjskog rita. Za ovu buduću izložbu, izvršeno je i konzerviranje najstarije tehnologije u Etnografskom muzeju, dok je ostala prateća dokumentacija (fotografi-

je, ambalaža) u pripremi.

U toku prošle godine sa Narodnim muzejom u Vršcu vođeni su ozbiljni razgovori o saradnji stručnjaka muzeja i Radne organizacije "PKB Podrumarstvo" na ostvarenju veoma lepe zamisli - osnivanju Prvog vinogradarskog muzeja u Srbiji. Ovaj muzej bio bi lociran u zgradi starog vršačkog podruma "Helvecija" a povodom proslave STO GODINA VRŠAČKOG PODRUMARSTVA, u idućoj, 1981. godini. Narodni muzej u Vršcu raspolaže obiljem eksponata za ovu interesantnu postavku.

Radna organizacija Institut za naučna istraživanja PKB "Agroekonomik", odnosno OCUR Zavod za ratarstvo, šumarstvo i mehanizaciju, vrši pripreme za sakupljanje i konzerviranje najstarije mehanizacije Kombinata, koja bi za narednih nekoliko godina mogla da predstavlja i otvoreni muzejski park na privremenoj lokaciji, a kasnije u krugu direkcije PK "Beograd". U ovom Zavodu započinju i pripreme stalne izložbene postavke ratarskih kultura Kombinata, tj. sve sorte pšenice i kukuruza, kao rezultat intenzivnog selekcijskog rada naučnog aparata ovog Zavoda u dugogodišnjoj ratarskoj proizvodnji. Istovremeno se predlaže da ova izložba, kao stalna naučna referenca PKB "Agroekonomika", u 1981. godini bude spojena sa etnografskom izložbom o tradicionalnim ratarskim običajima u našem narodu, i obe prikažu kao celina, i još jedan primer saradnje Etnografskog muzeja i organizacija udruženog rada Poljoprivrednog kombinata "Beograd". Posle završenog izlaganja u Beogradu, izložba bi se ponudila kao tematsko ostvarenje i ostalim muzejima u Srbiji. U čast "50 godina Poljoprivrednog sajma" u Novom Sadu, izložba bi bila prikazana i na ovoj jubilarnoj sajamskoj manifestaciji.

U narednim godinama planira se saradnja i drugih organizacija udruženog rada PK "Beograd" sa raznim muzejima Beograda. Tako na primer, Radna organizacija PKB "Agroinžinjeri" i Muzej afričke umetnosti u Beogradu pripremaće samoupravni sporazum o korišćenju dokumentacionog centra ovog Muzeja, od strane ove radne organizacije, koja vrši usluge iz oblasti agroindustrijskog inžinjeriinga zemljana u razvoju. PK "Beograd" saraduje sa više zemalja afričkog kontinenta. Naravno, stručnjaci radne organizacije "Agroinžinjeri", projektujući raznovrsne objekte agroindustrijskih funkcija i infrastrukture, rado prihvataju i po mogućstvu primenjuju elemente narodnog graditeljstva afričkih zemalja, koje su svakom narodu samosvojtvene i bliske. U saradnji sa Muzejom afričke umetnosti u Beogradu mnoga folklorna obeležja biće i praktično primenjena u stručnim projektima.

Upotreba solarne energije u poljoprivrednim organizacijama udruženog rada u Srbiji predstavlja ozbiljnu energetska budućnost. I za stručnjake PK "Beograd" i njegove naučne institucije, korišćenje sunčeve energije u modernoj koncepciji poljoprivrede je nezaobilazna stvarnost. Etnolozi, poznavajući dobro mnoge oblike kulta sunca u prošlosti naših naroda, žele u današnjem istorijskom trenutku da pomognu savremene naučne napore upravo kroz jednu konstruktivnu izložbu, koja će prikazati taj, često nevidljivi spoj upotrebne vrednosti energije sunca, u prošlosti-sadašnjosti i bu-

dučnosti. Etnološko društvo Srbije i Etnografski institut Srpske akademije nauka i umetnosti pripremiće uskoro program buduće tematske postavke pod radnim nazivom: "Solarni kult u našem narodu i primena sunčeve energije u poljoprivrednoj budućnosti Srbije". Izložba bi se održala u novoj izložbenoj galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti, u toku 1982. godine. Etnološko društvo želi da organizaciju ove izložbe ostvari sa Institutom za naučna istraživanja PK "Beograd". Suorganizatori ove izložbe bile bi radne organizacije proizvođači opreme za primenu sunčeve energije u poljoprivredi, zatim, Etnografski muzej Srbije, Udruženje za sunčevu energiju, Poljoprivredni fakultet u Zemunu i Osnovna organizacija PK "Beograd" - Zavod za marketing (tehnička realizacija izložbe).

Dva projekta (Etnološkog društva Srbije i Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti) planiraju se u srednjoročnom programu rada zajedno sa stručnjacima Instituta za naučna istraživanja PK "Beograd" - osnovnim organizacijama udruženog rada Zavoda za ratarstvo, šumarstvo i mehanizaciju, Zavoda za industrijsku tehnologiju i Zavoda za društvene odnose i informisanje. Prema programu Etnološkog društva Srbije, suorganizatori ovih projekata bile bi i radne organizacije - proizvođači tehnologije i poljoprivredne mehanizacije sa teritorije Srbije, svakako u okviru zajedničkog samoupravnog sporazuma.

Izdavačka delatnost poslova zaštite kulturnih dobara u Radnoj zajednici zajedničkih poslova i stručnih službi SOUR PK "Beograd", predviđa u srednjoročnom planu rada i izradu naučne monografije "PANČEVAČKI RIT", u čast jubileja "40 godina rada Poljoprivrednog kombinata "Beograd" - 1985. godine. To je interdisciplinarna studija (istorijska, arheološka, antropogeografska, sociološka, etnografska, ekonomska, privredna) u organizaciji Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti i naučnog Instituta PK "Beograd" - OCUR Zavoda za informisanje. Etnografski institut SANU već više godina prati sve promene u prigradskim naseljima Beograda (i drugim gradovima Srbije), obraćajući posebnu pažnju na posledice urbanističkih uticaja Beograda u njegovom neposrednom gravitacionom području. Etnografski institut SANU i Institut za naučna istraživanja PK "Beograd", naročito interesuju sve promene u ritским naseljima, i širim agrarnim prostorima - od sašoravanja, preko uvođenja savremenih komunikacija i infrastrukturne opreme, do modernizovanja kuće, pokućstva, nošnje, promena zanimanja, društvenog života i običaja, sa naglaskom na prirodu promena ostvarenih od 1945. do 1985. godine, na prostoru Poljoprivrednog kombinata "Beograd". Obe naučne institucije žele da sa naučnog i praktičnog značaja ocene kako se menjao život i mentalitet radnih ljudi koji su u Poljoprivredni kombinat "Beograd" došli iz veoma različitih krajeva SFRJ, itd. 13)

Pomenuti stručni projekat budućeg Muzeja Poljoprivrednog kombinata "Beograd" predviđa u perspektivi svoje izdavačke delatnosti i stalnu godišnju naučnu ediciju: "Godišnjak Poljoprivrednog kombinata "Beograd" u izdanju službe zaštite kulturnih dobara u Radnoj zajednici SOUR PK "Beograd" i OCUR Zavoda za informisanje radne organizacije PKB "Agroekonomik". Pošto je ova edicija predviđena u srednjoročnom planu rada službe zaštite kulturnih

dobara, na kraju ove 1980. godine, povodom jubileja "35 godina PK "Beograd", razmišlja se o izdavanju vanrednog broja stručne edicije Instituta za naučna istraživanja PKB "Agroekonomik", a to je "NAUKA U PRAKSI". Ovaj vanredni broj bio bi posvećen proslavi ovogodišnjeg jubileja, sa naglašenim istorijskim karakterom svih naučnih priloga koji bi tretirali različite domene stvaralaštva u Poljoprivrednom kombinatu "Beograd", od 1945 - 1980. godine. U njemu bi se i rezimirali dosadašnji rezultati rada na zaštiti kulturnih dobara u najvećem jugoslovenskom poljoprivrednom kombinatu.

Dosta je obiman ovaj navedeni srednjoročni program rada odeljenja zaštite kulturnih dobara u Poljoprivrednom kombinatu "Beograd", bar što se tiče izložbenih aktivnosti, daljih planova zaštite arhivske dokumentacije i izdavačke delatnosti. Realizacija ovih programa zasniiva se na samoupravnom sporazumevanju svih radnih i osnovnih organizacija Kombinata, koja utvrđuju naučni i poslovni interes svog učešća. Saradnja Etnološkog društva Srbije, Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti i Etnografskog muzeja sa Institutom za naučna istraživanja PKB "Agroekonomik" nije slučajnost. Ovaj naučni kolektiv Poljoprivrednog kombinata "Beograd", proslavlja ove godine svoj jubilej: "20 godina rada". Institut je "osposobljen kadrovski i materijalno da unapređuje proizvodnju u Kombinatu i da u nju ugrađuje ne samo sopstvena naučna dostignuća, zaključke i saznanja već i ona do kojih dolazi i savremena nauka u svetu" 14) Institut ima u svom sastavu stručnjake svih profila i u njemu je zaposleno oko hiljadu radnika, a među njima 46 doktora i magistara nauka i drugih specijalista. Prema tome, logično je bilo i očekivati, da ova naučna institucija Kombinata i pokrene inicijativu za formiranje još jedne neophodne naučne ustanove u okviru Kombinata - Muzej Poljoprivrednog kombinata "Beograd". Samim tim, i kulturno istorijske radne organizacije zaštite kulturnih dobara, sasvim su opravdano upućene na osnovne organizacije udruženog rada nauke u Kombinatu, jer je to i normalan put saradnje u slobodnoj razmeni rada.

Iz dosadašnjeg iskustva u radu na zaštiti kulturnih dobara u Poljoprivrednom kombinatu "Beograd", može se zaključiti da je i dalje neophodna saradnja sa mnogim organizacijama zaštite na teritoriji Srbije, Zavodima za zaštitu spomenika kulture, muzejima i istorijskim arhivima na čijoj se teritoriji nalaze sedišta osnovnih i radnih organizacija udruženih SOUR PK "Beograd". Želimo, da na ovom značajnom skupu etnologa naše Republike, saopštimo, ukratko, rezultate rada Službe zaštite kulturnih dobara u okviru SOUR PK "Beograd" i ukažemo na dalje perspektive rada svih organizacija zaštite sa poljoprivrednim organizacijama udruženog rada materijalne proizvodnje u Srbiji.

N a p o m e n e

1. - Zakon o zaštiti kulturnih dobara predviđa da arhivsku građu kao kulturno dobro, sredenu i popisano, po isteku od 30 godina, preuzimaju organizacije zaštite na trajno čuvanje (Službeni glasnik SR Srbije, br. 28 od 14. VII. 1977, član 55).
2. - Veći broj zakonskih propisa regulisao je oblast zaštite spomenika kulture, kao npr. Zakon o zaštiti spomenika kulture,

Zakon o muzejima, Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj službi, Zakon o bibliotekama, Zakon o kinematografiji, itd. Bilo je zaista krajnje vreme da se svi ovi zakoni objedine u jedan.

3. - "Muzeji i društveno-slobodna razmena rada". Materijali sa savetovanja 8. i 9. juna 1978. godine na Zlatiboru, izlaganje Dr Vladimira Kondića - Bilten Zajednice muzeja Srbije, decembar 1978, 5, str. 23.
4. - Kaznene odredbe Zakona o zaštiti kulturnih dobara svakako da predstavljaju poslednje sredstvo organa zaštite u cilju očuvanja kulturnih dobara. Ipak, i one su u izvesnoj mери doprinele ozbiljnijem angažovanju radnih organizacija udruženog rada materijalne proizvodnje na zaštiti istorijske dokumentacije.
5. - "Zakonom je utvrđen sistem zaštite na osnovu načela kojim se stvaraju uslovi za potpuniju i efikasniju zaštitu svih kulturnih dobara ..." (Olga Giler: "Povodom Zakona o zaštiti kulturnih dobara" - Arhivski pregled, Beograd 1978, 1-2, 181).
6. - Nadežda Pešić: "Problemi zaštite etnoloških spomenika". Izdanje Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture. Posebni otisak iz "Zbornika zaštite spomenika kulture", knj. XI, Beograd 1960, 356.
7. - Pismo Istorijskog muzeja Srbije radnim organizacijama udruženog rada, br. 317/1 od 31. VIII 1978.
8. - Zakon o zaštiti kulturnih dobara, član 107.
9. - Zakon o zaštiti kulturnih dobara, član 43.
10. - Prema usmenom saopštenju prof. Nikole Vuča i kustosa etnologa Istorijskog muzeja Srbije, Zeljke Škorić. U drugim zemljama naročito V. Britaniji odnedavno postoji nova grana arheologije INDUSTRIJSKA ARHEOLOGIJA koja se bavi iskopavanjem starih fabrika iz doba industrijske revolucije.
11. - Pismo Istorijskog muzeja Srbije radnim organizacijama udruženog rada br. 170/1 od 1. IV 1980.
12. - Zaključci o proučavanju, zaštiti i korišćenju spomenika narodnog graditeljstva i drugih etnografskih dobara u Socijalističkoj Republici Srbiji.
13. - Pismo Etnografskog instituta SANU upućeno Poljoprivrednom kombinatu "Beograd" br. 16/1 od 19. I 1977.
14. - Referat povodom jubilarne proslave "30 godina FK "Beograd", decembar 1975, str. 12.